

politika vatikana prema radničkom pokretu i progresivnim partijama u nesvrstanim i zemljama u razvoju

mario nobile

Katoličko obnoviteljstvo započeto na Drugom vatikanskom konsiliju (1962–1965) priznalo je autonomiju svijeta tj. njegove odvojene zakonitosti. Takoder je priznata i autonomija političke zajednice tj. odvojenost crkve od države, koja u stvarnosti postoji veoma dugo. Osim toga, Drugi je vatikanski koncil afirmisao pluralističku koncepciju društva i neutralnost katoličke crkve u odnosu na bilo koju kulturu, ideologiju ili društveni sistem. Otvoren je i dijalog s drugim ideologijama i religijama, u okviru ekumenske politike crkve.

Neutralnost crkve spram drugih ideologija ne isključuje aktivno učešće crkve u borbi za mir i društveni napredak u svijetu, ali se klasnoj borbi i revolucionarnom nasilju pretpostavlja klasni mir i suradnja klasa na evangelskim principima. Zato je antropocentrizam tj. vraćanje i obraćanje čovjeku i njegovim ovozemaljskim problemima u središtu katoličke obnove.

Na zaokret u tom opredjeljenju najviše su, prema profesoru Vrcanu, utjecali: prekid hladnog rata; brz i stabilan razvoj i rast u nizu kapitalističkih društava; stvaranje novog bloka socijalnih snaga koje je neokapitalističkim društvenim odnosima osigurao široki društveni konsenzus, bez oslonca na tradicionalizam; razmah oslobodilačke borbe širom svijeta i socijalizma kao svjetskog procesa; javni krah staljinizma i jačanje obnoviteljskih tendencija među socijalističkim snagama i pokretima; stabilnost tradicionalnog radničkog pokreta; javljanje novih političkih subjekata s izrazitim antikapitalističkim tendencijama (Vušković, Vrcan, 1980:47).

Objašnjavajući razloge zbog kojeg crkva mora biti dio burnih povjesnih procesa L. Boff je pisao:

»Crkva ne djeluje na napuštenom terenu, nego u društvu koje je historijski određeno. To znači da je crkva, nolens volens, ograničena i orientirana socijalnim kontekstom, populacijom i resursima, ograničenim i strukturiranim na determinirani način. Religiozno-eklezijski područje je dio društvenog područja, koje na njega dijalektički utječe, a ne samo mehanički... Drugim riječima, način proizvodnje uvjetuje koje će religiozno-eklezijsalne akcije biti nemoguće, nepoželjne, prihvatljive, tolerativne, prikladne, prioritetne: to jest određuje osnovne karakteristike crkve.« (Boff, 1984:189).

U religijskim krugovima danas se priznaju utemeljenost, povjesna opravdanost i dostignuća onih društvenih i povijesnih pokreta koji su inspirirani svjetonazorima i ciljevima drugačijim od teističkih. Time je smanjena i idejna osnova za nepomirljivi antikomunizam prisutan do Drugog vatikanskog konsila.

Podanašanje crkve trebalo je zaustaviti njenu povijesnu marginalizaciju, koja je bila sve očitija kroz opadanje broja vjernika, sekularizaciju, te zaostajanje crkve za burnim promjenama u svijetu, a posebno socijalizmom kao svjetskim procesom. Ovaj novi koper-nikanski obrat crkve uključivao je u sebi prihvaćanje kulturnog i socijalnog pluralizma, dijalog s drugim idejama i religijama, napuštanje klerikalizma i kritiziranje eksploatatorske prirode kapitalizma, jednako kao i staljinističkih deformacija socijalizma.

Iako, Drugi vatikanski konsil predstavlja bitan zaokret od pro-kapitalističke i antikomunističke pozicije crkve, njegov rezultat je umjereni kompromis progresivnih i konzervativnih snaga unutar crkve. No, čak i takav umjereni pristup crkve potrebi podnašnjenja ne realizira se na način koji bi opravdao euforiju koja je pratila sam konsil.'

Čitav je konsil bio usmjeren prema onima koji ne vjeruju dijalogu s drugim religijama i reformi unutar Crkve, ali se dijalog najviše odnosio na marksističku misao i socijalističku praksu, kao naj-dominantnija obilježja našeg vremena, prema kojima se mora odrediti i Katolička crkva.

Jedna od očekivanih reakcija na krizu obnoviteljstva, posebno prisutnu pod sadašnjim papom, bilo je širenje političkih teologija (teologije revolucije, teologije oslobođenja), kao i nezavisnih »podzemnih crkava« koje su tražile dugoročnije putove podanašnjenja mimo, a često i protiv, službene crkve.

»Podzemne crkve« su jasna negacija službene crkve po tome što su neformalne, egalitarne, nemaju autoritet vlasti, nisu dogmatički već ekumenski usmjerene – sušta suprotnost strogo centraliziranoj i hierarhiziranoj službenoj crkvi. Pa, iako su »podzemne crkve« karakteristične za neke razvijene zemlje, antikapitalističke ideje koje one šire imaju značajnog teološkog i političkog utjecaja na radikalizaciju kršćana u zemljama u razvoju. Njihovo postojanje je daljnji korak u raslojavanju i dezintegraciji crkve.

»Socijalistička orientacija, odnosno restrukturalistička kontestacija nedvojbeno je dovela do podvajanja katoličanstva: nasuprot crkvi i religiji integriranim u kapitalistički sistem, ona radikalno ruši takvu poziciju. Stoga se i među katolicima priznaje paralelno postojanje oficijelnog i »podzemnog« katoličanstva. Ovo podvajanje rezultat je, dakle, klasno različitog odnosa prema ključnim problemima suvremenog svijeta« (Vušković, Vrcan, 1980:116).

Na pojave odstupanja od službenih stavova crkve i unutrašnje dezagregacije, crkva je reagirala autoritetom vlasti, prisiljavajući ugledne teologe na ostavke, suspendirajući i laicizirajući brojne nepočudne službenike crkve širom svijeta. Takva metoda nastavljena je i pod papom Ivanom Pavlom II, štaviše, njena primjena je učestala. Prema vjernicima i laicima na koje se ne proteže crkvena vlast, crkva je nastojala reagirati moralnim autoritetom učiteljstva.

Konzervativizam crkve, posebno za pontifikata Ivana Pavla II, treba tumačiti i njenim naporom za reagregaciju, tj. uspostavljanjem ponovnog jedinstva, prevladanjem idejnih, političkih i teoloških razlika, što svrstava sadašnjeg papu na pozicije desne i dogmatičnije od politike njegovih prethodnika. Crkva nije odustala od neophodne potrebe osvremenjenja u katoličkom pristupu problemima svijeta, a posebno radničkom pitanju, ali se politička disperzija suvremenog katoličanstva snažno odražava i na socijalnu doktrinu crkve.

Izravna i neizravna politička upotrebljivost religije je i danas velika, posebno u zemljama u razvoju, pa je katoličanstvo i dalje značajan faktor u ideološkim i političkim kretanjima u suvremenom svijetu. Zato se teško može prihvati teza o neumitnom odumaranju religije, tj. sekularizaciji svijeta koji religiju definitivno potiskuje kao politički faktor.

Za religiju se najčešće vežu one društvene snage koje ne mogu oblikovati i ostvarivati svoje političke ciljeve na drugi način. To su u pravilu konzervativne tradicionalističke snage, ali se uz religiju, odnosno uz neke religijski motivirane organizacije, mogu vezati i progresivna streljenja, kao što pokazuju primjeri brojnih zemalja u razvoju. Ekonomski i društvena kriza, najdramatičnije prisutna u zemljama u razvoju, plodno je tlo za političko angažiranje potisnutih ili prikrivenih društvenih snaga, koje preko religije nude svoj kulturni i politički totalitet. Političko aktiviranje religije u zemljama u razvoju može ići u pravcu radikalizacije vjernika ili u pravcu jačanja konzervativizma onih crkvenih krugova koji kriju religije nastoje prevladati potporom od strane vladajuće oligarhije.

Najčešće se radi o paralelnim procesima – unutar nacionalnih episkopata dolazi do raskola na neokonzervativne (prorežimske) i progresivne (promarksističke) snage. Na teološkom planu dolazi do podjele na tradicionaliste, reformiste i restrukturiste. Vatikan nastoji smanjiti te razlike u korist integracije crkve, a istodobno je ograničen i diplomatskim odnosima koje ima s drugim državama.

Tradisionalna ukorijenjenost katoličanstva i drugih religija čini veliki politički potencijal i u društвima koja nisu tradicionalno orientirana, posebno zato jer je religijska tradicija i kulturni kompleks vezan u nju uporište nacionalizma – što je pojava s ozbiljnim unutrašnjim i međunarodnim političkim posljedicama.

Politička upotrebljivost religije nije zadata i nepromjenljiva veličina već ovisi o uvjetima u suvremenom svijetu i društvenim kretanjima u pojedinim zemljama, a naročito o raznim političkim i razvojnim etapama. Unutar oficijelne Katoličke crkve prevladava uvjerenje, nuda, da je današnja manjinska pozicija religije, kao kulturnog i idejnog totaliteta u suvremenom društvenom i kulturnom pluralizmu, privremena i da predstoji vraćanje poimanju kršćanstva kao dominantne pa i službene kulture i ideologije, zbog monopola na »vječne istine«. To je i uvjerenje sadašnjeg pape, koji taj cilj ne želi ostvariti radikalizacijom crkve, naprotiv, on je na stoji izdignuti izvan svih političkih sistema.

U periodu stabilnog privrednog rasta kapitalizam je marginalizirao religiju kao glavni element službene kulture, u korist društva blagostanja, potrošačkog mentaliteta i hedonizma. U tim razdobljima stabilnog i eksplativnog razvoja ni u tradicionalno katolič-

kim industrijskim društvima nije došlo do jačanja društvene uloge crkve. Naprotiv, u sadašnjoj krizi kapitalizma, koja je istodobno i kriza ideologije i kriza kulture, u razvijenim kapitalističkim državama jača konzervativizam, a religija se sa margine obiteljske privatnosti izvlači ka središtu sistema kulturnih vrijednosti.

»Stoga se krizne situacije ovakvog tipa javljaju i kao situacije koje podstiču nade i očekivanja da je nastupilo vrijeme za povijesne i kulturne revanše religije« (Vušković, Vrcan; 1980:32).

Religija, a posebno katoličanstvo kao kulturni kompleks, služi u krizama za revitalizaciju kapitalizma, ona je ideoleska rezerva kapitalizma, koja može snažno utjecati na široku mase i radničku klasi, pa čak i antagonizirati njihove interese naspram pravednih zahtjeva radničke klase u zemljama u razvoju za preraspodjelom društvenog bogatstva na globalnoj razini i Novim međunarodnim ekonomskim poretkom. Zato regeneracija katoličanstva i religije uopće i ima svoju šansu u zemljama u razvoju, pa i među radništvom: zbog krije dominantnih ideologija, razočarenja u tuda i vlastita socijalistička iskustva, odnosno njihove deformacije.

Ipak, upotrebljivost katoličanstva za konzervativne političke svrhe danas je znatno manja nego ranije, jer ni službena crkva ne želi više stajati otvoreno na poziciji izrazitog antikomunizma i antisocijalizma. Konzervativizam Ivana Pavla II, iako uvjerenog antikomuniste, specifičan je i ne militantno antikomunistički, jer je i sadašnji papa, također, zainteresiran za »istočnu politiku« Vatikana.

Politika podanašnjenja Katoličke crkve u zemljama u razvoju i odnos službene crkve i katoličanstva prema radničkom pitanju u zemljama u razvoju

Najdinamičnije promjene u odnosu katoličanstva prema društvenim problemima u zemljama u razvoju postoje na teološkom planu. Teolozi preispitivaju položaj i ulogu crkve i crkvenog učenja u svijetu dinamičnih društvenih promjena. Pa, iako su za politiku prema pojedinim zemljama i radničkim partijama i pokretima u zemljama u razvoju najvažniji stavovi službene crkve, teološka kretanja, a posebno ona koja se razlikuju od službenih stavova crkve, znatno utječe na političko angažiranje katolika, na konkretnu suradnju tih snaga s radničkim partijama i pokretima na vlasti ili u opoziciji.

U teološkim učenjima, prisutnim u zemljama u razvoju, sve više dolazi do raskida s dogmatizmom, povećava se raspon između teologa lijeve i desne orientacije, kao i dijelova crkvene hijerarhije, što određuje i ukupan odnos crkve prema radničkom pokretu i partijama u zemljama u razvoju. Kao što je poznato, lijeve orijentirane teološke snage, dio hijerarhije i sve veći broj vjernika u zem-

ljama u razvoju zagovara klasnu borbu i socijalističku preobrazbu svojih zemalja, što podrazumijeva i suradnju s radničkim pokretima i partijama tih zemalja i drugim progresivnim snagama, pa čak i koptitanje crkvenih lica na ministarske položaje, u Nikaragvi uz obostrano poštovanje idejne autonomije.

U suprotnim slučajevima, nacionalni episkopati, ili veći dio katoličke hijerarhije, čine integralni dio vladajuće klase s kojom je veže konzervativna dogma kao osnovna brana »tekovina kršćanske civilizacije«.

Zato je nemoguće govoriti o jedinstvenom, monolitnom pristupu Katoličke crkve radničkom pokretu i partijama u zemljama u razvoju zbog sve oštire podjele na desne i lijeve snage, a koja je najoštija unutar nacionalnih episkopata zemalja Latinske Amerike, koji su se oštiro podijelili oko konzervacije postojecog tj. »podršku redu i poretku«, odnosno sudjelovanja u pravednim revolucionarnim preobrazbama u svojim zemljama.

»Zaključujući, želimo reći: postoje različite crkvene prakse na latinoameričkom kontinentu, svaka sa svojom predodžbom pravog lica crkve. Neke produžuju predodžbu kolonijalne crkve. Druge se prilagodjavaju novim povijesnim činjenicama, posebno potrebi temeljito preispitivanja kapitalističkog sistema. Druge, još kritičnije zagovaraju promjene koje su protiv dominantne struje, ali koje se organski uklapaju u tok temeljnih aspiracija za oslobođenje siromašnih.« (Boff, 1984:22).

Stoga, ponašanje je crkve, zacrtano na Drugom vatikanskom koncilu, biva različito interpretirano od desnih i lijevih snaga, ali se suština podjele svodi na dileme reforme ili revolucije; kapitalizma ili socijalizma; klasne borbe ili klasnog mira; nasilja ili nenasilja; suradnje s nedemokratskim režimima ili sa snagama koje ih nastoje srušiti; i sl. Službena se crkva nastoji neutralno postaviti u odnosu na lijeve i desne snage svojim pozivom za depolitizaciju vjere, pokušavajući da ujedini sve razdjeleniju crkvu. U tom nastajanju crkva često koristi instrumente vlasti unutar crkvene strukture i mehanizme koji je vuku desnije od onoga što bi oficijelna crkva doista htjela postići svojom politikom agiornamenata.

Cinjenica da se odredene društvene snage katoličanstva bore za socijalističke ideje ne znači da je promijenjena antikomunistička suština službenog kršćanstva, iako se crkva danas ustručava nastupiti otvoreno antikomunistički, zbog svojih širih interesa, a i zbog postavljanja generalnog kursa podanašnjenja koje je zacrtao Drugi vatikanski konsil.

Iako se teško složiti s mišljenjem, izrečenom u glasilu KP Francuske, da je Z. Brzezinski zavrbavao papu za krstaške ratove protiv komunizma u ime Trilaterale, očito je da je papa zbog svog antikomunizma i otpora novim idejama u crkvi znatno bliži političkim uvjerenjima desnice nego umjerenog centra, iako ga crkveni interesi prisiljavaju na umjerenje vođenje politike crkve prema radničkom pitanju (Humanite, 1984).

Iako je nesumljivo da crkvena hijerarhija u duhu vremena osuđuje određene zloupotrebe kapitalizma, naročito na socijalnom planu, ona se ipak, teško oslobođa tradicionalizma u kojem se obrana tekovina zapadne civilizacije poistovećuje s obranom božje istine, pravde i slobode kršćanstva pred ateizmom materijalističke filozofije i agresivnošću drugih religija. Zbog svega toga službena crkva ne priznaje klasnu borbu i nudi klasni mir među kršćanima »Svim ljudima dobre volje«.

Prema Boffu, »... crkva je uvijek bila na repu događaja, u pravilu protiv svih najvažnijih povijesnih promjena - »bila je protiv reforme (1521), protiv revolucije (1789), protiv danas presvetih vrijednosti slobode savjeti - osuđenih od Gregorija XVI kao ludost (DS 2730), protiv slobode mišljenja - natemizirano od strane istog pape kao »smrtni grijeh« (DS 2731), protiv demokracije idt.« (Boff, 1984:96).

No, to ne znači, smatra Boff, da je konzervativan stav crkve vječno zadat. Evidentno je da će se crkva morati prilagoditi i socijalizmu kao svjetskom procesu, ako želi kao instituciju preživjeti. Međutim, zbog činjenice da socijalistički društveni preobražaj i marksistički svjetonazor sadrže u sebi ateizam (iako ne neophodno i antiklerikalizam) kao i činjenice da ti procesi slabe vlast crkvenog centra i demokratiziraju crkvu kao instituciju, crkvena hijerarhija se tom procesu oštiro opire. Zato je očekivati da će se crkva u svom centru i neslužbenoj razini sporo prilagoditi povijesnim i društvenim realnostima, ali će se burni procesi dešavati na periferiji, u crkvama zemalja u razvoju.

»Institucionalna se crkva boji svih transformacija koje dovode u pitanje sigurnost postignute moći. A moć sama po sebi nije abdicala.« (Boff, 1984:96).

Zbog svega toga, a promatraljući povijesno iskustvo crkve, sadašnja njenja proklamacija o »depolitizacije vjere« i »stavljanje vjere izvan i iznad politike« je pokušaj crkve da se drži neutralno u društvenom sukobima, sačeka i utječa na njihov ishod i prilagodi se novoj stvarnosti, sa što manje gubitaka vlastite moći i utjecaja, nastojeći da neutralizira snage na periferiji koje traže »novu crkvu.«

Papa Ivan Pavao II nastoji uvjeriti svijet da crkva nema i ne želi imati ništa s politikom, da je ona iznad ideologija i da je snaga njene revitalizacije i njenog integralizma u monopolu nad istinom. Prema papinim riječima »crkva nije revolucionar« pa je misija

crkve da zagovara klasni mir, a ne nasilje. Štaviše, službena crkva izjednačava klasnu borbu sa terorizmom represijom i drugim oblicima nasilja. Međutim, crkva je sklona »trećem putu«, kršćanskoj demokraciji zasnovanoj na evangelskim principima bratstva, ljubavi i pravde među ljudima, što je u suštini retrogradan i utopijski koncept društvenog razvoja.

Socijalno kršćanstvo želi oživjeti nekapitalistički put društvenog razvoja koji se temelji na kršćanskim vrijednostima i koji zagovara mir i suradnju među ljudima. Političke snage socijalnog kršćanstva (desarolisti) u zemljama u razvoju su kršćanski sindikati i partije kršćanske demokracije a polazišta su im dokumenti Drugog vatikanskog konsila (»razvoj je novo ime mira«), i iskustvo demokršćana u evropskim zemljama. Oni u svojim programima predviđaju agrarne reforme, pravedniju raspodjelu društvenog bogatstva, reformu obrazovanja i integralizam crkve, a podjednako kritiziraju kapitalizam i socijalizam kojeg uglavnom izjednačavaju s njegovom staljinističkom varijantom.

»Iluzija da se filantropskim i samaritanskim inicijativama može riješiti pitanje bijede i nemoći na latinoameričkom kontinentu djeluje reakcionarno jer sputava stanovite snage unutar crkve da se založe za stvarnu revoluciju.« (Mlivončić, 1981:483).

Na drugoj strani, progresivne katoličke snage (npr. Kršćani za socijalizam) ne teže uspostviti novu odcepljenu crkvu niti novu partiju, a ne nude ni viziju »kršćanskog socijalizma«, već zagovaraju veće uključivanje kršćana u političke organizacije i pokrete ljevice u svojim zemljama, prema vlastitoj savjeti. Take orientacije manje su opasne za koheziju crkve jer ne zagovaraju njenu radikalnu transformaciju po cijenu raskola, ali ne nailaze na razumijevanje službene crkve za takvu politizaciju u vjere. Takvo opredjeljivanje dijela kršćana u zemljama u razvoju, ne znači samo političko raslojavanje unutar katolicizma već i raskid stoljetnog saveza kršćanstva s vladajućim klasama.

Naročito osjetljivo pitanje u suradnji lijevo orijentiranih katolika i radničkih partija i pokreta je odnos prema ateizmu ljevice. Međutim, ta se suradnja ne doživjava kao definitivno sučeljavanje dva u oprečnih svjetonazora, već kao ravнопravna suradnja u ostvarenju progresivnih ciljeva za koje su i jedni i drugi.

Boff naglašava da akciju vjernika – laika ne treba shvatiti kao produžetak akcije crkvene hijerarhije, u smislu izvršavanja naleta. Vjernici imaju svoje specifično mjesto unutar crkve, politički se opredjeljuju prema svojoj kršćanskoj savjeti i u svakidašnjem životu se od njih očekuje da budu »operatori istine«. Njihova je dužnost da shvate, podupiru i participiraju u svim naprednim potrebama.

Analizirajući i kritizirajući birokratiziranu i centraliziranu crkvu, Boff njen konzervativizam objašnjava kroz tendenciju okostavanja i neelastičnosti, svojstvene svakoj etabliranoj instituciji. Svaka institucija je sklona tome da se autokratizira tj. transformira u takav sistem moći i represije koji isključuje kreativnost i autokritiku. Zbog toga on današnju hijerarhiziranu crkvu uspoređuje s multinacionalnom kompanijom po oblicima organizacije, načinu donošenja strateških odluka, funkcioniranju nacionalnih crkava (filijala), a djelomično i ciljevima. Vatikan se prema nacionalnim crkvama u zemljama u razvoju odnosi na isti način kao multinacionalna kompanija u relaciji centar-periferija.

Poličke snage i ideolozi suradnje kršćana radničkim pokretima i lijevim partijama nastoje formirati pravo kršćana da sudjeluju u klasnoj transformaciji svijeta i prestanu biti pasivni članovi »katoličkog stada«. Ti autori i snage vjeruju da se na taj način, između ostalog, može utjecati na ateističko odbijanje kršćanstva u radničkom pokretu i klasnu borbu oplemeniti kršćanskim vrednotama i istinama. Pri tome i religiozna i ateistička strana moraju zauzeti uzajaman stav tolerancije. To za njih nije samo taktičko već i strateško pitanje jer kršćani bez lijevih i radničkih snaga ne mogu izvesti revoluciju, niti ona može pobijediti bez podrške širokih katoličkih masa, posebno u zemljama u kojima one čine većinu stanovništva. Socijalne revolucije u zemljama u razvoju moraju biti narodnofrontovski organizirane.

»Crkva je na polju sopstvenog menjanja otišla tako daleko da danas latinoameričko društvo ponovo počinje da se okreće ka njoj, ali ne kao elementu vjerovanje u boga, već kao organizaciji koja može da doprinese ostvarivanju interesa većine stanovništva.« (Levi, 1980:296).

Boff to objašnjava na sličan način:

»Kao mali dokaz kredibiliteta crkve može poslužiti statistika Katoličkog univerziteta u Riu (PUC). Anketa 1963. godine dala je slijedeće rezultate: 60% studenata se izjasnilo kao ateisti. Kao glavni razlog naznačen je to što je crkva dio vladajućeg pokreta koji je nepravedan i omražen. Godine 1979. napravljena je nova anketa u kojoj se 75% studenata izjasnilo kao vjernici. Kao glavni razlog naznačeno je to što je nakon Medellina (1968) i Puebla (1979) crkva postala glas božji i identificirala se sa siromašnima i marginaliziranim. Treba dodati i to da se 10-15% jasno izjasnilo da »vjeveruje u crkvu a ne u religiju« (Boff, 1984:40).

Crkva, prema Bigou, unatoč krupnim koncilskim i postkoncilskim promjenama, nije izgradila vlastitu metodologiju izučavanja burnih društvenih promjena niti se adekvatno u njih uključila na

progresivan način, pa su zato vjernici prisiljeni da se prema vlastitoj savjeti i iskustvu opredjeljuju za društvenu akciju unutar postojecih ideologija. To nije samo akademsko pitanje već problem neposrednog opstanka većine katolika u zemljama u razvoju. Prema istom autoru, ideologija je nužna pretpostavka za političku akciju jer odražava interes klase u određenom povjesnom trenutku, za razliku od vjere koja nije određena tim »prolaznostima«. Zato vjera može stati na stranu nekih progresivnih ideja i ideologija, pažeći pri tome da se one ne izrode u apsolutizaciju i sakralizaciju tih ideologija (npr. staljinističke, birokratske i dogmatske deformacije socijalizma). U protivnom, »dogada se to da Marks historije postaje Marks vjere« (Mlivončić, 1981:178).

Drugi vatikanski konsil je bio sučeljavanje progresivnih i konzervativnih snaga u crkvi i on je završio kompromisom. Poznata konferencija CELAM-a u Medelinu bila je na znatno progresivnijim pozicijama od samog konsila i najljjevi skup predstavnika nacionalnih episkopata uopće. Međutim, nakon oštре reakcije službene crkve, na slijedećoj konferenciji CELAM-e, u Puebli 1979., došlo je do djelomične obnove konzervativizma tj. do revizije i ublažavanja lijevih i progresivnih stavova konferencije u Medelinu.

Neke promjene i novine u postkoncilskoj obnovi ipak se ne mogu negirati, iako one nemaju direktni utjecaj na službene stave crkve prema radničkom pitanju. Tako je npr. obnovljena liturgija na narodnim jezicima.

U zemljama u razvoju, posebno u Africi promjenjena je uloga i metode djelovanja misionara, sve je veći broj domaćih svećenika, prihvataju se lokalni običaji i tradicije, nastoji se maksimalno raskinuti s kolonijalnom prirodnom katoličkog poslanstva u zemljama u razvoju, a nastoje se i maksimalno uvažiti tradicionalne vrijednosti u tim zemljama i umanjiti razlike među sektama i između katolika i protestanata. Crkva nastoji svoju aktivnost izdignuti iznad interesa države, kako bivše metropole tako i sadašnje vlasti, u namjeri da crkvu depolitizira.

Unatoč tome, u nekim zemljama u razvoju, posebno u Africi, katoličanstvo je u krizi jer niču nove sekte i odvojene crkve, a porastom prosvjetjenosti sve se manje vjeruje u zagrobni život. U novim sektama stvaraju se novi rituali, djelomično kršćanski, a djelomično preuzeti iz tradicionalnih kultova.

Znatne razlike u stavovima i aktivnosti Katoličke crkve i u teološkim strujanjima postoje između Latinske Amerike i Afrike.

Afričke su crkve pokazale manje zanimanje za oslobodilačku borbu i njenu teološku interpretaciju.

To treba objašnjavati s nekoliko osnovnih razloga: prvo, iako u Africi postoje nepravde, nejednakosti i siromaštvo, afrička društva općenito uvezvi (osim Južne Afrike), nisu strukturirana na tako nepravedan način i s tako drastičnim razlikama kao u Latinskoj Americi. U Africi nije toliko naglašena urbanizacija i stvaranje prstenova siromaštva oko većih gradova.

»Postoje manje revolucionarne teologije jer općenito postoji manje revolucionarne situacije. Borbe u Africi vodile su se za političku nezavisnost: kada je ona relativno lako dobivena od Britanije, Francuske i Belgije, revolucionarna misao je, barem za sada, efektivno raspršena« (Hastings, 1976:361).

Ova konstatacija vjerovalno je bliža 60-tim i 70-tim godinama, ali se i u Africi sve više otkrivaju i gomilaju autohtoni uzroci stvaranja društvene krize, koje sve više na unutrašnjem planu revolucioniraju društvenu situaciju, protiv zloupotreba, otudenja i deformacija na štetu razvoja. U raščišćavanju tih i drugih unutrašnjih uzroka razvojnih kriza i nacionalne crkve će se morati uključiti u te revolucionarne socijalne procese. Teško je vjerovali da će se to dogoditi prema latinoameričkom modelu, jer društvena i religiozna situacija na ovim kontinentima znatno se razlikuje. Broj katolika u Africi znatno je manji, osim u nekim zemljama, a protestanata je u Africi više nego na bilo kojem drugom nedovoljno razvijenom kontinentu. Vjerovalno je očekivati da će učešće nacionalnih katoličkih episkopata u tim procesima biti još nezavisnije nego u Latinskoj Americi, iako s manje teoloških preispitivanja. Drugo, u Africi je znatno manje crkvenih lica koja su studirala u inozemstvu nego u Latinskoj Americi, pa nova teološka strujanja i teologije revolucije i oslobodenja imaju slabiji utjecaj na afričke svećenike, koji imaju dublju vezu s vlastitim narodom, bez većeg teološkog posredovanja. Osim toga, marksizam je izvršio manji utjecaj na afričke nego na latinoameričke crkve. Treće, teologija oslobodenja je u prvom redu katolički fenomen, jer je vezan uz Drugi vatikanski konsil, teološka strujanja u Evropi i specifične latinoameričke društvene prilike. Pa iako je u Africi nešto više katolika nego protestanata, protestantsko je teološko učenje najprijetnije.

Vatikan ima odnose sa skoro svim afričkim latino-američkim zemljama na diplomatskom i religioznom planu. No, iako je Vatikan sklon pokretima za nacionalnu emancipaciju i masama politika pape Ivana Pavla II pokazuje da on teško može izbjegći kontakte s državnicima tih zemalja, bez obzira na njihovu legitimnost.

S druge strane, Vatikan je veoma malo usmjeren na Aziju u cjelini, jer na ovom kontinentu ima samo 2,5% katolika ili 50 milijuna od ukupno dvije milijarde katolika u svijetu. Osim toga, najveći dio otpada na nekoliko zemalja, zapravo polovina na Filipine,

pa se Vatikan pretežno koncentriira na te zemlje. Odnosi s Katoličkom crkvom Kine, koja se odcjepila, i ne priznaje vrhovništvo Vatikana, puni su nerazumijevanja i nepovjerenja, i nema skorih izgleda da se u tom pravcu očekuju promjene. Zato se centar katoličanstva prenosi na Tajvan. Dijalog s drugim azijskim religijama također je slab, ispod ciljeva ekumenske politike Katoličke crkve (Cvrlje, 1980:286).

Današnja crkva službeno zastupa »otvoreni katolicizam«, što znači nastavak duha konsilske obnove, ali sa brojnim usponima i padovima i sa izraženom tendencijom zatvaranja i konzervativizma posljednjih godina. Jedan od razloga je vjerovatno i to što je prilagodavanje suvremenom svijetu socijalizma u teološkom i političkom pogledu teže nego što je bilo prilagodavanje kapitalizmu, koji je također dugo trajao ali je osnovne poruke i spoznaje katolicizma bilo lakše uskladiti s ideologijom privatnog vlasništva i profitne nego s ateističkom ideologijom materializma.

»Katolicizam osmog decenija XX stoljeća nije katolicizam, prošlih razdoblja. Njegova je socijalno-politička doktrina (kao i slika boga) društveno uvjetovana, pa se prilagodava novim uvjetima proizvodnje i novim društvenim odnosima« (Matruško, 1981:85).

Destalinizacija u svijetu znatno je olakšala katoličko prilagodavanje i marksizam, a socijalizam danas ne znači nužno i borbeni ateizam. Izvan dogmatskog marksizma danas ima mnogo različitih socijalističkih i marksističkih strujanja, pa se na takvu realnost Katolička crkva može lakše adaptirati, iako to čini sporu na službenoj razini, posebno prema zemljama u razvoju. Za akcione »partnerstvo« komunizma i kršćanstva potrebno je na jednoj strani napustiti primitivni ateizam, a na drugoj izjednačavanje kršćanske s gradanskim kulturom i svjetonazorom.

Zato se današnja politika Katoličke crkve ne usmjerava u pravcu negiranja svjetovnih institucija i ideologija, već u pravcu prevladavanja njihove privremenosti, u skladu s vjećnjim kršćanskim principima i istinama.

Suvremena Katolička crkva ima prema radničkim pokretima i partijama u zemljama u razvoju suzdržan stav, koji je kompromis između nastojanja crkve da se angažira na humanitarnom i socijalnom planu, a da istodobno ne prekine odnose s vlastima tih zemalja.

- ANDROPOVA, V.P. (1980), »Borba za 'teologiju osvoboždenja'«, *Latinska Amerika*, sept. 1980.
ARAZU, R. (1979) »Organised religion and politics in Africa«, *West Africa* No. 3216/1979.
BARKER, E. (1982) (ed.) *New Religious Movements: A Perspective for Understanding Society*, New York, Edwin Mellan Press
BIGO, P. (1976) »Chiese, rivoluzioni sociali e terzo mondo« Roma, Città Nuova Editrice,
BOFF, L. (1984), *Chiesa: carisma e potere*, Roma, Borla
BORRAT, H. (1981) »Chiesa cattolica e le comunità di base« *Politica internazionale*, No. 8/9/1981
BRAYAN, W. (1982) *Religion in Sociological Perspective*, London, OUP Press
CVRLJE, V. (1980) *Vatikan u suvremenom svijetu*, Zagreb,
GRMIĆ, V. (1984) »Koncijske smjernice« (rukopis)
HASTINGS, A. (1976) »Christianity and Revolution«, *African Affairs*, No. 296/1976.
HASTINGS, A. (1976) »Christianity in Independent Africa«, *African Affairs*, No. 291/1976.
»Humanità«, 27. 8. 1984.
Lellio Basso Fondazione internazionale: »Chiese e rivoluzione nell'America Latina« Roma, Newton Compton Editori
LEVI, R. (1980) »Politika uloga crkve u Latinskoj Americi«, *Međunarodni problemi*, br. 2/1980.
MATRUŠKO, I. (1981) *Klasni mir katoličanstva*
MAGISTER, S. (1985) »La Santa restaurazione«, *L'Espresso*, 4. avgosto 1985.
MALO, M.C. (1981) »Los caminos de la Iglesia en America Latina«, *Revista Mexicana de sociología* (E)/1981.
MLIVONIĆ, I. (1981) »Katoličanstvo prema Trećem svijetu«, *Socijalizam u svijetu*, br. 23/1981.
MLIVONIĆ, I. (1970) »Nova orientacija Katoličke crkve u Africi«, *Naše teme*, 4/1970.
MIGONE, G.G. (1984) »Il dissenso della Chiesa cattolica«, *Politica Internazionale*, No. 10 - 11/1984.
NAVARRO, H. (1980) »Hristiane in revoluciji«, *Latinska Amerika*, sept. 1980.
PERICO, G.S.I. (1985), »Il richiamo della Chiesa«, *Politica internazionale*, No. 2/1985.
TURNER, D. (1983), *Marxism and Christianity*, London, Basil Blackwell, Scottish Journal of Theology
Scottish Journal of Theology (1985), No 1/1985, recenzija
»Unita«, 6. 9. 1985.
VRCAN, S. (1983), »Suvremena strujanja u religiji i vjerskim zajednicama kao momenti suvremene kulturne i idejne situacije«, rukopis, referat na skupu Osnovne protivurečnosti surđi su suvremenog svijeta u Kumorvcu, 1983.
VUŠKOVIĆ, B., VRCAN, S. (1980) *Raspeto katoličanstva*, Zagreb, Naše teme.

) »Stroga svojevrsna 'konsilska euforija' o kojoj svjedoči nepodijeljeno zadovoljstvo koje je čak doprlo do konferencije evropskih komunističkih i radikalnih partijs u Karlovim Varima, zadovoljstvo koje nije bilo bez teme, ali koje je u značajnoj mjeri zapostavljalo tradicionalističku, autoritarnu, gerontokratsku i klasnu bit institucionalne crkve, kao granicu njenih mogućih preobrazbi...« (Vušković, Vrcan, 1980:99)

) Pojava ideje i pokreta kao što su Kršćani za socijalizam, koji je nastao u Čileu za predsjednika Aljendea, a koji se danas proširio i na druge zemlje, predstavlja snažan teološki izazov crkvi i posebno iskušenje za dogmatiku teologiju.

) Vidi; Giulio Girardi: »Cristiani per il socialismo: perché?«; Pierre Bigo: »Chiesa, rivoluzioni sociali e terzo mondo«, Roma 1976, »Città Nuova Editrice«; Charles Condaminès: »Chili: l'Eglise catholique 1958 - 1976. Complicite ou resistance«, Librairie-Editions L'harmattan, Paris, 1977.

) CELAM - Consejo Episcopal Latino-American.

hrišćanska crkva i borba za nov informacioni i komunikacioni poredak u svetu

miroljub radojković

U ovom osvrtu razmotrićemo aktuelni aspekt veze koja se može uspostaviti između dve univerzalne pojave – društvenog komuniciranja i postojanja religioznih društvenih grupa. Prvi član te veze biće posmatran u svojoj najčešćoj prostornoj dimenziji, kao međunarodno komuniciranje. Opravданa težnja velikog dela čovečanstva da se promene struktura, akteri i odnosi u globalnim komunikacionim tokovima savremenog sveta, stoji u pozadini borbe za nov informacioni i komunikacioni poredak u svetu. Takav cilj artikulisale su, i ka njemu usmerile političku volju, prvo nesvrstane zemlje. Budući da one ne smatraju da je borba za ostvarenje ovog strategijskog cilja stvar samo njihovog pokreta i njihove političke volje, oko borbe za novi poredak okupljaju se danas sve progresivne snage, politički pokreti, društvene grupe itd. i, dobrim delom međunarodne organizacije. S druge strane, drugi član u vezi koju ćemo ispitivati predstavljen je suženo. Kao što se naslovom određuje, u okviru predmeta rasprave nalaze se samo one religiozne društvene grupe koje ujedinjuje ispovedanje hrišćanstva. Takođe, poštujući element organizacije koji je unet među sledbenike u lepezi religioznog učenja hrišćanstva, hijerarhijsko ustrojstvo ustanova za ispovedanje vere, razmatraćemo institucionalizovano ponasanje koje dobija izraz kroz crkvenu organizaciju. U tom smislu, sintagma hrišćanska crkva je neprecizna, jer će se upotrebljavati kao svodni termin za više kongregacija – katoličku, protestanstu, evangeličku, pravoslavnu – koje se ponašaju, svaka za sebe, takođe institucionalizuju svoje organizacije, koje zovemo crkvama.

Crkva kao društveni inštitucija, odnosno institucija nekog dataloga društva, disciplinuje i objedinjuje ponašanje religioznih društvenih pripadnika u nacionalnim granicama. Međutim, obzirom da su gotovo sva verska učenja prožeta idejom ekumenizma i željom da postignu univerzalnost već kao »carstvo zemaljsko« koje priprema čoveka za »carstvo nebesko«, religiozna učenja prevazilaze državne granice i u savremenom svetu. Tako se religiozne grupe jedne konfesije mogu nalaziti razasute po čitavom svetu, što njihovoj crkvenoj organizaciji nameće potrebu nadnacionalnog, međunarodnog udruživanja i povezivanja. Katoličanstvo, sa svoje strane, ostaje na prevazidnom principu »naslednika svetog rimskog carstva«. Ono se, kao što je poznato, organizuje strogo hijerarhijski i centralizovano, smatrajući da se namesnik boga nalazi u surogatu državnosti – Vatikanu. Ispod toga, na nacionalnim nivoima, nastavlja se niža hijerarhija Katoličke crkve izražena u nacionalnim organizacionim jedinicama. No, bez obzira na ove razlike, jasno je da hrišćanske crkve imaju izraženu međunarodnu komponentu i da se javljaju kao činilac savremene međunarodne zajednice. Istovremeno, to znači da se moraju pojavit u aktivnostima i izjasniti o pojavama koje stvaraju i menjaju međunarodne onose. U tom svetu hrišćanska crkva, u smislu opštег termina koji smo objasnili, morala je da se pokaže u javnom svetu spram jedne od »vrućih tema« međunarodni odnosa kao što je borba za uspostavljanje novog informacionog i komunikacionog porekla u svetu. Ovo pitanje ona ne može izbjeći, jer, kao što ćemo pokazati, suština delovanja ovih organizacija prema teistima i prema ateistima bila je, jeste, i ostaće – komuniciranje i propaganda.

Konstatacijom o suštinskom preplitanju religioznosti, religiozne organizacije i komuniciranja (sa propagandom) nagovestili smo ideju koja zasluguje osvrт kroz proteklo vreme. Zaista, svaka upitanost o crkvi i komuniciranju vraća nas u tminu davne i mračne zaborava (natkriljene) prošlosti. Ako do nje može da prodre makar malo intuitivne svesti, ako ne i čitav snop naučnih dokaza, onda se može naslutiti da postoje nekakva prirodenost i otuda neraskidivost mita, religiozne svesti i komuniciranja. U mitskim prenaučnim formama mišljenja, čovek se do granica odnašnji moći napreza da umom obuhvati smisao postanja, života i budućnosti. Isprao je mitsku svest jer je to bilo nužno. Kao što je poznato, mit sve objašnjava, ali ništa ne tumači. U granicama skućenih duhovnih horizontata svako mitsko objašnjenje bilo je prihvatljivo od neizvesnosti. U tom smislu, nastali su različiti mitovi i mitologije, od kojih su se one religiozne pokazale kao najsistematski i potom, najdugovečnije. I same religiozne ideje kao mitološko objašnjavanje sveta i čoveka prošle su kroz istorijske faze svog raz-